

3. Прокопчук Н. Р. Методи та прийоми впровадження CLIL-технології на уроках англійської мови у початковій школі. *Вісник Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені Академіка Степана Дем'янчука*. 2025. № 1. С. 127-132.

URL: <https://doi.org/10.32782/3041-2021/2025-1-19>

4. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF>

5. Yuldasheva Kibriyo Oribjonovna. Clil Method in English and Its Relation to other Subjects. *Education and research in the era of digital transformation*.

URL: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/Yuldasheva+Kibriyo+Oribjonovna.pdf>

Людмила Мочернак,

магістрантка педагогічного факультету

Тетяна Качак,

докторка філологічних наук, професорка,

Карпатський національний університет

імені Василя Стефаника, Україна

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ НАВИЧОК КРИТИЧНОГО ЧИТАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті проаналізовано трансформацію підходів до навчання читання в початковій школі – від механічної техніки до глибокого критичного аналізу текстів. Висвітлено роль інтерактивних стратегій (INSERT, RAFT, «Риб'ячий кістяк», «Шість капелюхів мислення») у формуванні читацької компетентності молодших школярів. Особливу увагу приділено впровадженню формульованого оцінювання як інструменту підтримки індивідуального прогресу учня та розвитку його рефлексивних навичок. Обґрунтовано зміну ролі вчителя в освітньому процесі НУШ: від транслятора інформації до модератора й фасилітатора, який стимулює самостійну дослідницьку активність дітей. Матеріал підкреслює необхідність адаптації читацьких навичок до викликів сучасного медіасередовища.

Ключові слова: критичне читання, читацька компетентність, початкова освіта, НУШ, інтерактивні стратегії, формульоване оцінювання.

Вступ

Сучасний інформаційний простір нагадує розбурханий океан, у якому дитина опиняється з перших років життя. Навколо вирують потоки новин, розважального контенту та рекламних повідомлень. Здатність просто складати літери у слова більше не рятує. Це лише базова технічна навичка, яка без

розуміння контексту втрачає сенс. Справжнім інструментом виживання стає аналітичне сприйняття. Школа адаптується до цих реалій. Навчання читанню кардинально трансформується. Механічне відтворення звуків на швидкість поступається місцем глибокому зануренню у внутрішній світ твору. Учень має навчитися ставити запитання до прочитаного, сумніватися у фактах, шукати приховані підтексти, відрізнити маніпуляцію від реальності. Традиційна модель навчання вимагала від дитини лише покірності: прочитав, завчив, переказав близько до тексту, відповів на запитання вчителя. Усе було лінійно та передбачувано. Сьогодні така схема безнадійно застаріла. Формування читацької компетентності вимагає активної позиції, а текст є полем для дослідження, де читач стає повноправним співавтором. Він вступає у діалог із персонажами, сперечається з автором, проєктує ситуації на свій досвід. Такий рівень залученості потребує застосування методів критичного мислення на кожному уроці.

Результати дослідження

Швидкість читання остаточно втратила статус домінантного показника успішності, оскільки високий темп абсолютно не гарантує розуміння ідеї, що робить акцент на здобутті дитиною реальних життєвих умінь через усвідомлену роботу з текстом. Кожне завдання на уроці тепер має мати зрозуміле для учня призначення, щоб дитина усвідомлювала, навіщо вона занурюється в конкретну казку чи статтю, адже саме таке осмислення стимулює мисленнєві операції найвищого рівня, де аналіз та оцінювання інформації стають щоденною звичкою [2]. Це дозволяє виховати активного читача, а не пасивного споживача змісту, здатного критично ставитися до кожного почутого чи прочитаного слова.

Стара система балів у нових умовах часто виявляється неспроможною, бо вкрай важко оцінити нестандартну інтерпретацію чи сміливу власну гіпотезу дитини за лінійною шкалою, тому на допомогу приходять формувальне оцінювання. Педагог припиняє порівнювати учнів між собою і натомість

ретельно зіставляє сьгоднішні досягнення школяра з його ж учорашніми результатами, що допомагає зняти психологічну напругу та страх перед невдачею. У такому безпечному середовищі помилка перестає лякати, перетворюючись на конструктивну точку росту, де дитина вчиться аргументувати свій погляд, не боячись осуду. Вона поступово залучається до самооцінювання, самостійно визначаючи складні фрагменти тексту та ті моменти, де їй вдалося вловити суть найшвидше [1].

Критична навичка рефлексії та незалежність мислення виникають лише там, де дитині надається простір для вільного вибору книжки, стратегії опрацювання матеріалу чи формату презентації власного проєкту, що виховує впевнену особистість [6]. Робота з різними типами текстів вимагає специфічних інструментів, адже художні твори розвивають емпатію через емоції, тоді як науково-художні матеріали вимагають особливої уважності до деталей. Учні вчаться виокремлювати факти з яскравого опису, самостійно перевіряють правдивість даних через довідкові джерела та зіставляють суперечливу інформацію, закладаючи фундамент дослідницької поведінки [3]. Такий підхід робить навчання динамічним, орієнтованим на потреби сучасного інформаційного суспільства, а читання – критичним.

Вивчення творчості письменників також потребує докорінного переосмислення, щоб монографічні теми не сприймалися дітьми як нудний перелік дат, а стали частиною їхніх життєвих реалій через пошук паралелей між дитинством автора та інтересами сучасного школяра [4]. Літературні персонажі мають оживати в уяві дитини, бо їхні проблеми з конфліктами чи пошуком справедливості є близькими кожній юнгй особистості, перетворюючи книгу на засіб пізнання себе. Сучасний урок стає динамічним пазлом, що будується на інтеграції читацьких стратегій, де дискусійні панелі замінюють фронтальне опитування, а читання з передбаченням замінює лінійність сприйняття [5]. Це дозволяє підтримувати високий рівень зацікавленості протягом усього заняття.

Метод «Шість капелюхів мислення» виступає дієвим інструментом для аналізу, де кожен колір символізує певні дії: від збору фактів до емоційних оцінок прочитаного чи пошуку креативних ідей. Діти вчаться змінювати погляд на ситуацію, критично мислити.

Приєм «Читання з примітками» перетворює читання на діалог з текстом за допомогою позначок на полях, де дитина бере на себе відповідальність за розуміння кожного абзацу. Вона припиняє бездумно ковзати очима по рядках, натомість стає активним дослідником змісту [7].

Складання сенканів чи асоціативних кущів допомагає структурувати думки та візуалізувати мисленнєві зв'язки, наочно демонструючи, як один епізод породжує десятки нових смислів. Діаграма Венна допомагає порівнювати персонажів, а стратегія «Риб'ячий кістяк» розплутує причинно-наслідкові зв'язки, показуючи передумови кожного вчинку героя. Сюжетна рольова гра змушує дитину перевтілюватися в персонажа і звертатися до незвичної аудиторії, що потребує бездоганного знання оригіналу та високого рівня аналізу. Такі вправи стимулює уяву та вчать дивитися на світ під різними кутами, що є необхідним у сучасному житті.

Сучасні формати читання і аналізу прочитаного з використанням коміксів чи інфографіки вимагають вміння зіставляти цифри з графікою та зчитувати емоції за мімікою, що максимально зближує навчання з реальним життям. Медіаграмотність на уроках читання вчить розпізнавати маніпуляції в рекламі, формуючи психологічний імунітет проти агресивного цифрового впливу. Технології при цьому не стають ворогами книги, адже створення буктрейлерів чи ведення блогів робить процес сучасним і цікавим, залишаючи незмінною потребу в глибокому осмисленні змісту [5]. Вчитель у цій реальності перетворюється на модератора, який замість надання готових істин стимулює дітей самостійно шукати аргументи через відкриті запитання. Зрештою, саме такий підхід до навчання читання формує особистість, здатну протистояти будь-яким викликам майбутнього та усвідомлено приймати рішення.

Висновки

Свобода мислення закладається на уроках читання у початковій школі. Критичний підхід виводить дитину з позиції пасивного споживача інформації. Різноманітні стратегії роботи з текстом розвивають аналітичне мислення та здатність аргументувати позицію. Використання графічних організаторів та дискусійних форматів сприяють ефективному формуванню навичок критичного читання.

Подальші дослідження мають зосередитися на інструментах оцінювання рівня критичного сприйняття різних типів прочитаних текстів.

Список використаних джерел

1. Богданець-Білокаленко Н., Шумейко Ю. Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів на уроках української мови і літературного читання в початковій школі. *Сучасні технології початкової освіти: реалії та перспективи*. 2020. Вип. 2. С. 30–32. URL: <https://surl.lu/hbccvb> (дата звернення: 29.04.2026).
2. Вашуленко О. В. Сучасний урок літературного читання: компетентнісно орієнтовані цілі і структура. *Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи*: матеріали III Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Ніжин, 23 жовт. 2020 р.). Ніжин, 2020. С. 30–32. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/722417/> (дата звернення: 29.04.2026).
3. Вашуленко О. В. Технології формування у молодших школярів умінь досліджувати науково-художній текст. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: новації, досвід та перспективи*: зб. тез доп. III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 20 квіт. 2023 р.). Запоріжжя, 2023. С. 45–46. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/735226/> (дата звернення: 29.04.2026).
4. Вірста С. Є. Формування читацької компетентності молодших школярів при вивченні монографічних тем на уроках літературного читання у початковій школі. *Молодий вчений*. 2020. № 4 (80). С. 641–646. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-4-80-133> (дата звернення: 29.04.2026).
5. Хижняк І., Лобачова І., Хвещевська О. Сучасний урок літературного читання в початковій школі: інтеграція читацьких стратегій і педагогічних технологій. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2025. Вип. 1 (23). С. 51–62. URL: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.23.2025.334024> (дата звернення: 29.04.2026).
6. Хома О. М. Робота з дитячою книгою на уроках читання у початковій школі. 2023. URL: <https://doi.org/10.32782/ped-uzhnu/2023-1-6> (дата звернення: 29.04.2026).
7. Черкашина К. Застосування методів розвитку критичного мислення у початковій освіті. 2025. URL: <https://doi.org/10.33842/22195203-2025-35-136-125-130> (дата звернення: 29.04.2026).
8. Kachak T. Children's Literature: Reading and Critical Thinking. *Children's Literature: Interdisciplinary Discourse*. 2025. № 2(2)ю P. 13–34. <https://doi.org/10.15330/clid.2.2.13-34>